

This is a self-archived version of an original article. This version may differ from the original in pagination and typographic details.

Author(s): Syrén, Jaakko; Säynäjoki, Sakari

Title: Johdannoksi

Year: 2024

Version: Published version

Copyright: © Kirjoittajat 2024

Rights: CC BY 4.0

Rights url: <https://creativecommons.org/licenses/by/4.0/>

Please cite the original version:

Syrén, J., & Säynäjoki, S. (2024). Johdannoksi. In J. Syrén, & S. Säynäjoki (Eds.), *Hegel : henki & luonto* (pp. 5-10). Jyväskylän yliopisto. Sophi, 156. <http://urn.fi/URN:ISBN:978-952-86-0119-7>

Johdannoksi

Jaakko Syrén & Sakari Säynäjoki

Hegel: henki & luonto -kokoelman kirjoituksen pohjautuvat Jyväskylässä 3.2.2023 järjestetyssä samannimisessä seminaarissa pidettyihin esitelmiin sekä yhteen kutsukirjoitukseen. Seminaarin teeman ”henki & luonto” selkeän vastakkainasettelun ideana oli avata laaja näkökulma G. W. F. Hegelin (1770–1831) filosofian kenties leimallisimpaan ja elinvoimaisimpaan ydinjuonteeseen, dualismien ylittämiseen ja yhteensovittamiseen. Hegelin ohjelmallinen monismi tarjoaa suuntaviivan: “[...] totuutta ei tulisi ymmärtää eikä ilmaista vain *substanssina*, vaan yhtä lailla *subjektina*.” (PS §17/GW9, 18.)

Niin kartesiolaisessa dualismissa kuin Kantin transsendentaalisessa idealismissakin henki ja luonto kuuluvat niille varatuille erillisille paikoilleen. Myös Hegelin hengen (*Geist*) käsitettä on usein tulkittu vastakkaisena luontoon nähden: hengen maailma ja substanssi ovat vapautta (OF §4), kun taas ”luonto ei osoita olemassaolossaan vapautta, vaan välttämättömyyttä ja *sattumanvaraisuutta*” (W9, §248). Hegelin filosofiassa henki ja luonto ovat kuitenkin saman kolikon kaksi puolta. Hegel kuvaa henkeä näet luonnon itsevieraantumisenä: “[Hengen] lopullinen tuleminen, *luonto*, on elävää välitöntä tulemistä; ulkoistettu henki [*entäusserte Geist*] ei läsnäolossaan ole muuta kuin tänä ikuisena *olemisensa* vieraantumisenä [*Entäusserung*] ja liikkeenä se, joka saa aikaan *subjektin*.” (PS §807/GW9, 433.) Hegelin tarkoitus olikin ymmärtää kahden erillisen

tekijän identiteetti: ”Henki näet on tietoa itsestään ulkoistumisessaan: se on olemus, joka on liikettä, joka säilyttää toisinolossaan samuuden itsensä kanssa.” (PS §759/GW9, 405.)¹

Subjektin ja substanssin monismi tarkoittaa sitä, ettei dualismia voida ratkaista valitsemalla kahtiajaosta vain toinen osapuoli. Ratkaisu ei löydy todellisuuden palauttamisesta viimekädessä kumpaankaan, henkeen tai materiaan. Dualismin ylittävän monismin on sisällytettävä itseensä molemmat: sekä henki että luonto. Tätä absoluuttiseksi idealismiksi kutsuttua oppia on toisinaan virheellisesti tulkittu kaiken mahdollisen sisältävänä itseriittoisena maailmanhenkenä (ks. esim. Juti 2019, 158–159). Tulkinta redusoi koko maailman viime kädessä henkeen, kun Hegelin tarkoitus oli nimenomaan ymmärtää monismi sekä hengen *että* luonnon sisältävänä kokonaisuutena. Henki ja luonto ovat samaa, mutta niiden yhteinen olemus pitää sisällään eron (PS §578–759/GW9, 312–313). Luonnon ja hengen erillisyyden monismin sisällä Hegel käsitteellistää absoluuttiseksi negatiivisuudeksi (Hegel 1971/GW20 §381). Dualismin sovittaminen koostuu negatiivisuuden ymmärtämisestä identiteetin ilmenemisen ehtona. Luonnon on vieraannuttava itsestään, astuttava itsensä ulkopuolelle, jotta se voisi ilmetä itselleen.

Toinen yleinen Hegelin ajattelua yksipuolistava käsitys on hänen dialektiikkansa esittäminen teesin, antiteesin ja synteessin muodossa (ks. esim. Roman-Lagerspetz 2020, 71; Hietalahti 2022, 167). Esitys perustuu 1800-luvun puolivälin Saksassa suosittuun Heinrich Moritz Chalybäuksen luonnehdintaan. Hegel ei koskaan itse käyttänyt tällaista kaavaa, eikä se kuvaa hänen filosofiaansa oikeutetulla tavalla. (Pinkard 1996, 17; 2000, xi. Ks. myös Beiser 2005, 161.) Hegelin filosofiaa kuvaa paremmin ”säilyttävä kumoaminen” (*Aufhebung*), joka käsitteellistää asioiden kehittymisen sisäisten ristiriitojen ratkaisupyrkimysten kautta. Kehityksen kuvaaminen synteetiksi antaa harhaanjohtavan optimistisen kuvan: tosiasiaissa ristiriitojen ratkaisupyrkimykset saattavat epäonnistua. Esimerkistä käy Hegelin kuvaama uskonnollinen yhteisö, joka valituksesta huolimatta pitää kiinni taikauskaisesta ajattelustaan (PS §787/GW9, 420. Ks. myös Žižek 2015, 332): synteesi siis epäonnistuu.

1 Käännös Ilmari Jauhiainen. Saatavilla: https://www.academia.edu/115807390/Hengen_fenomenologia_n-raakasuoimennos?source=swp_share.

Synteesien sijaan Hegel puhuu ”järjen ruususta nykyisyyden ristissä” (OF, 64). Historian ”kehitys” on hirvittävän kärsimyksen tulosta. Epäonnistumiset ja katastrofit ovat kuitenkin se maaperä, josta tulevaisuutta on ryhdyttävä rakentamaan. Meidän aikamme suurin epäonnistuminen on epäilemättä ekokatastrofi, sillä se uhkaa luontoa kaikkien elollisten välttämättömänä elinehtona. Hegeliä uudelleen kirjoittaen: ekokatastrofi ilmaisee itsensä ensin yksittäisinä oireina, kunnes yhtäkkinen valo paljastaa hiljalleen edenneen murenemisen ja valaisee uuden maailman ominaisuudet yhdessä leimahduksessa (vrt. PS §11/GW9, 14–15). Hegel puhuu tietoisuuden hahmon tai hengen itseymmärryksen hitaasta kypsymisestä, joka ymmärtää itsensä vasta kun sen aika on jo mennyt. Hahmotamme ekokatastrofin yksittäistapauksina, kuten sään ääri-ilmiöinä, sukupuuttoina, saastumisena ja muuna vastaavana. Kaikesta tiedosta huolimatta emme kuitenkaan näytä todella ymmärtävän ekokatastrofin laajuutta ja merkitystä – sen todellisuutta. Onko tosiaan niin, että oireiden on muututtava pysyviksi, uudeksi normaaliksi, ennen kuin nykyisen toimintamme virheellisyys kunnolla ilmenee ja aikaansaatu katastrofaalinen totaliteetti todella näyttyyty? Pahaenteinen arvelus ei ole lainkaan vieras nykyisessä ympäristöajattelussa. Kal-sean epätoivon sijaan Hegel kuitenkin painottaa alati maailman järjellistä käsittämistä (esim. OF, 64–65). Kuinka siis tiedostaa järjen ruusu nykyisen ekokatastrofin ristillä?

Kuten Onni Hirvonen kirjan avaavassa artikkelissaan esittää, ei Hegeliltä tietenkään saada suoria vastauksia ilmastonmuutokseen. Hegelin filosofia voi kuitenkin tarjota hedelmällisiä lähestymistapoja nykyajan kysymyksiin. Ilmastokriisin lisäksi Hirvonen käsittelee kysymyksiä vapaudesta suhteessa luontoon ja yhteiskuntaan. Sakari Säynäjoki jatkaa vapauden, mutta myös kritiikin mahdollisuuden kysymystä niin kutsutun toisen luonnon kontekstissa. Säynäjoki nostaa esiin objektiivisen hengen paradoksin: yhtäältä objektiivinen henki on yksilöiden aktiivisen toiminnan tulosta, toisaalta se ilmenee yksilölle vastakkaisena itsenäisenä välttämättömyytenä. Hegelin kriittisten potentiaalien – tai niiden puutteen – valossa voidaan pohtia uudelleen myös järjen roolia ja maailman järjellisen käsittämisen mahdollisuuksia ”monikriisissä” nykyajassamme. Jo toisen maailmansodan jälkeen T. W. Adorno kritisoi Hegelin järjen ja vapauden historian ja kehityksen merkitsevän todel-

lisuudessa vain suoraa kehityskaarta ”ritsasta ydinpommiin” (Adorno 1966, 312). Järkiusko näyttäneen nykyajassa ja tulevaisuudessa ainakin yhtä harhaiselta kuin toisen maailman sodan raunioissa. Silti Hegeleistä ammennetaan yhä aineksia mitä moninaisimpiin kriittisiin teorioihin, joiden on määrä analysoida ja *kritisoida* juuri järjellistä käsittämistä uhmaavia nykyisyyden katastrofeja.

Vesa Oittinen puolestaan kritisoi Hegelin nurjaa suhtautumista valistukseen. Oittisen mukaan inhimillisen ja luonnollisen vastakkainasettelun purkaminen johtaa Hegelin joustamattomaan järjestelmään, joka hävittää valistusajattelun ihmiskäsitystä koskevan luovuuden ja ennakkoluulottomuuden. Systemi ei ainakaan helpota inhimillisen ja luonnollisen – hengen ja luonnon – kestäättömän vastakkainasettelun avointa uudelleenarviointia. Kari Väyrynen taas käsittelee artikkelissaan luonnon ja hengen jatkuvuuksia Hegelin filosofiassa. Väyrynen käsittelee perheen roolia instituutiona, intohimon roolia toiminnassa sekä historiaan vaikuttavia maantieteellisiä tekijöitä. Tarkastelu osoittaa hengen ja luonnon suhteen moninaisuuden ja katkoksettomuuden: ”absoluutisen idealistin” ei voida sanoa olleen silkkä antroposentristi, jolle henki asuu vain luomakunnan kruunussa. Jatkuvuus luonnosta henkeen näkyy esimerkiksi perheessä ja valtiossa, jossa biologinen hoivasuhde institutionalisoituu.

Niin ikään perheen instituutiota ja erityisesti naisen asemaa Hegelin filosofiassa tutkii Sari Roman-Lagerspetz. Roman-Lagerspetzin mukaan Hegelin tunnustusfilosofia on antanut virikkeitä feministiselle teorialle. Kuitenkin Hegelin sukupuoli-käsitys ajautuu ristiriitaan vastavuoroisen tunnustuksen idean kanssa. Jos Hegeliä pitää ajankohtaisena keskustelukumppanina – tai jopa yhteiskunnallisesti merkittävän kriitikin inspiraationa – on hänen ongelmallinen väitteensä sukupuolten yhteiskunnallisen aseman eroavaisuuksien luonnollisuudesta otettava vakavasti. Kokoelman päättää Jaakko Syrénin artikkeli Hegelin uskontokritiikistä. Hegel pyrki sisällyttämään valistuksen kritiikin uskonnonfilosofiaansa ja näin sovittamaan uskon ja tiedon vastakkainasettelun. Vastakkainasettelun sovittamisen tavoitteena on vastata moraalisten normien valtuuttamisen ongelmaan valistuksen jälkeisessä maailmassa. Syrén esittelee Hegelin tulkinnan, jossa Jumalan kuolema esitetään osana kristinuskon kehitystä. Jumalan kuoleman ja ylösnousemuksen

kautta kristinusko kuvaa subjektin ja substanssin monismia uskonnollisella tasolla.

Käsillä olevan artikkelikokoelman tarkoitus ei ole suinkaan hyväksyä Hegeliä sellaisenaan, vaan tutkia Hegelin yhä jatkuvaa filosofista ja yhteiskunnallista relevanssia. Parhaimmassa tapauksessa Hegelin filosofiaa voidaan käyttää resurssina, jonka avulla voidaan ajatella Hegeliä pidemmälle. Kritiikki ja virheiden korjaaminen ovat edistymisen ehtoja. Toivon mukaan kokoelman keskustelunavaukset, kysymystenasettelut, problematisoinnit ja käsitteelliset selvennykset tarjoavat virtaa ajattelun ja keskustelujen jatkumiseksi. Kiitos Henki & luonto -seminaarin toteutumisesta kuuluu tapahtuman järjestäjille (erityisesti Akseli Ekolalle), Jyväskylän yliopistolle, Mephisto ry:lle, Karl Marx -seuralle sekä tietenkin esitelmäitsijöille ja yleisölle. Seminaarinmäen Lyhty -rakenus oli tupaten täynnä eri puolilta Suomea saapuneista opiskelijoista ja tutkijoista. Tunnelmasta voi lukea reportaasit *Kulttuurivihkojen* numerossa 2/23 ja *niin & näin* numerossa 2/23. Kiitos lisäksi vielä ohjaajallemme Vesalle, jonka aloitteesta seminaari- ja kirjaidea Zadarin Hegelkonferenssimatkalla lähti.

Lähteet

- Adorno, T. W. (1966). *Negative Dialektik*. Frankfurt am Main: Suhrkamp.
- Beiser, Fredrick (2005). *Hegel*. New York: Routledge.
- Hegel, G. W. F. (1994) [1820]. *Oikeusfilosofian pääpiirteet eli luonnonoikeuden ja valtiotieteen perusteet*. Suom. Markus Wahlberg. Oulu: Kustannus Pohjoinen.
- Hegel, G. W. F. (1992) [1830]. *Enzyklopädie der Philosophischen Wissenschaften im Grundrisse*, toim. Wolfgang Bonsiepen & Hans-Christian Lucas sarjassa *Gesammelte Werke*, Bd 20. Hamburg: Felix Meiner.
- Hegel, G. W. F. (1980) [1807]. *Phänomenologie des Geistes*, toim. Wolfgang Bonsiepen & Reinhard Heede sarjassa *Gesammelte Werke*, Bd. 9. Hamburg: Felix Meiner.
- Hegel, G. W. F. (1977) [1807]. *Phenomenology of Spirit*. Käänt. A.V. Miller. Oxford: Oxford University Press.
- Hegel, G. W. F. (1971) [1830]. *Hegel's Philosophy of Mind*. Käänt. William Wallace. Oxford: Oxford University Press.
- Hegel, G. W. F. (1970) [1830]. *Enzyklopädie der philosophischen Wissenschaften im Grundrisse 1830. Zweiter Teil: Die Naturphilosophie*. Vol. 9 sarjassa *Werke*.

- Frankfurt am Main: Suhrkamp.
- Hietalahti, Jarno (2022). *Ihmisyiden ytimessä. Filosofisen humanismin idea*. Helsinki: Gaudeamus.
- Juti, Riku (2019). *Lyhyt metafysiikan historia*. Helsinki: Gaudeamus.
- Roman-Lagerspetz, Sari (2020). Vapaus, totuus ja tunnustus Hegelin filosofiassa. Teoksessa Hirvonen, Onni (toim.) *Tunnustuksen filosofia ja politiikka. Hegelistä nykypäivään*. Helsinki: SKS, s. 60–77.
- Pinkard, Terry (2000). *Hegel. A Biography*. Cambridge: Cambridge University Press.
- Pinkard, Terry (1996). *Hegel's Phenomenology. The Sociality of Reason*. Cambridge: Cambridge University Press.
- Žižek, Slavoj (2015). *Absolute Recoil. Towards a New Foundation of Dialectical Materialism*. London: Verso.